

БРАНКО ФИЛИПОВИЋ ФИЛО: „ИНСЕКТИ“, УЉЕ НА ПЛАТНУ, 1969.

Српски филолошки програм и САНУ (1)

Два различита језика

Српска идеја југословенства јавила се у отпору према унитаризму илирског покрета који је тежио да све словенске народе на словенском југу претвори у један народ, у Илире

Петар МИЛОСАВЉЕВИЋ

ности (САНУ). Део тих реакција пренели су и медији. На Телевизији Б-92 било је, крајем 2003, аранжирано и једно интересно сучељавање ставова председника Скупштине Војводине господина Чанка и господина Дејана Медаковића, доскорашињег председника САНУ, које су они изнели у одвојеним приликама. Свако од њих је бранио „своју“ академију. Од 2004. Војвођанска академија наука и уметности постала је стварност.

У тексту *Националне институције – најслабија шачка српског народа* (прештампан је у мојој књизи *Српски филолошки програм*, 2000), који је требало да буде прочитан на Другом конгресу српских интелектуалаца у Београду 1994, писао сам, међу осталим, и о САНУ.

Корени у Матици српској

У књизи *Увод у србистику* (2002, 2003) на више места и много конкретније, говорио сам опет о националним институцијама, посебно о академијама, као о озбиљном националном проблему. Тек је одлука Скупштине Војводине учинила да начин постојања националне академије наука и шира јавност овај проблем схвати много озбиљније. Смиао је ове студије о српским академијама наука да се проблем што боље осветли.

За националну академију наука српског народа можемо да кажемо да има корене у Ма-

тици српској која је основана 1826. Мада је у Матици, током скоро двовековне њене историје, било и учених људи, иако се број учених људи у Матици увећавао, она по природи ипак није била академија већ само културно друштво.

Далеко ближе функцији академије наука било је Друштво српске словесности, које је на Стеријину иницијативу основано у Београду 1842. у време прве владе кнеза Михаила Обреновића. Стара српска и словенска реч „словесност“ односила се и на језик, и на књижевност и на писмо. Ово Друштво би се, данашњим језиком, могло идентификовати као стручна установа, нешто као српска филолошка академија. Јер ово Друштво се бавило преваходно филолошким пословима који су се тicali српског народа. Упркос различитим ставовима које су чланови Друштва имали око избора књижевног језика и писма, они су имали и заједничке ставове. По тим ставовима Срба је било разних вера (православне, римокатоличке, муслиманске), српски језик се разликовао од блиских јужнословенских језика (бугарског, хрватског и словеначког); по њему су основу српске књижевности чинила дела на српском језику.

Друштво српске словесности проширило је временом области свога рада, и мимо филоло-

У јесен 2003. године Скупштина Војводине, на иницијативу њеног председника господина Ненада Чанка, донела је одлуку о оснивању Војвођанске академије наука и уметности. И сама иницијатива, а посебно одлука Скупштине, изазвали су бурне реакције, нарочито у Београду, а посебно међу члановима Српске академије наука и умет-

гије. У његовом раду јавиле су се идеје које се властима нису свиделе. У време друге владе кнеза Михаила Друштво српске словесности било је 27. јануара 1864. суспендовано због избора Гарибалдија и Херцена за чланове. Исте године, 29. јула 1864. Душтво је било обновљено под новим именом: *Српско учено друштво*. Промена имена значила је верификацију његовог карактера. Оно је именом означавало оно што је стварно било: друштво учених људи у разним областима, чији је рад организован у неколико одељења. Ово Друштво је по карактеру било исто што и академија наука и уметности мада се тако није звало. И оно ће, опет из политичких разлога, бити декретом укинито, скоро две деценије касније, 9. јуна 1886.

Само неколико месеци после тога, на основу закона, основана је Српска краљевска академија 1. новембра 1886. Српско учено Друштво, међутим, није престајало да ради и под старим именом. После преговора двају учених друштава, Академије и Друштва, дошло је до њиховог спајања 22. децембра 1992. године. После спајања, два друштва су постала једно, али под једним именом: Српска краљевска академија. Друштво српске словесности, Српско учено друштво и Српска краљевска академија представљају три чина у израстању најавторитативније српске научне институције. За све те три институције важили су ставови да су Срби јужнословенски народ који говори својим језиком, српским, дакле који је близак другим словенским језицима али и различит од њих и да Срба има три вере: православне, римокатоличке и мухамеданске.

Највише података о развоју поменутих институција има у књизи Александра Белића *Из историје установа*, Сабрана дела, пети том, Београд 1999.

Примамљива понуда

Пре него што ће бити основана Српска краљевска академија десио се један крупан догађај у овој области који се тиче и Срба. То је било оснивање Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу 1867. године. Идеја о оснивању ове Академије потекла је од бискупа Јосипа Јураја Штросмајера. Дајући главни прилог за оснивање Југославенске академије знаности и умјетности Штросмајер је у свом пропратном писму истакао „да ће главни задатак будуће Академије бити да обједини југословенске народе једним језиком и једном књигом и тако створи јединство на словенском југу”. Штросмајер је у време оснивања ЈАЗУ био већ познати заступник идеје југословенства. Али Штросмајерова идеја југословенства, иако је имала исто име као и српска, носила је други садржај.

Појава да се различити садржаји могу означавати истим именима, у лингвистици је позната као хомонимија. И израз југословенство спада у изразе хомонимног садржаја. Тим изразом означене су две посебне идеје: српска и хрватска. Српска идеја југословенства јавила се у отпору према унитаризму илирског покрета који је тежио да све словенске народе на словенском југу претвори у један народ, у Илире. Прваци Матије српске Теодор Павловић и Јован Суботић супротставили су се истичући наспрам идеје илирства идеју југословенства. Под Југо-Славјанима они су видели четири југо-славјанска народа: Словенце, Хрвате, Србе и Бугаре. Њихова идеја југославјанства подразумевала је неговање посебности сваког од тих народа, али и неговање њиховог заједништва и узајамности. Хрватска (тачније: аустро-хрватска) идеја југословенства, под истим именом као и српска идеја југословенства, настављала је унитаристичке ставове илирског покрета, а под Југословенима је

стварно подразумевала само три народа која су живела у Аустро-Угарској: Словенце, Хрвате и Србе са пројекцијом брисања њихове посебности.

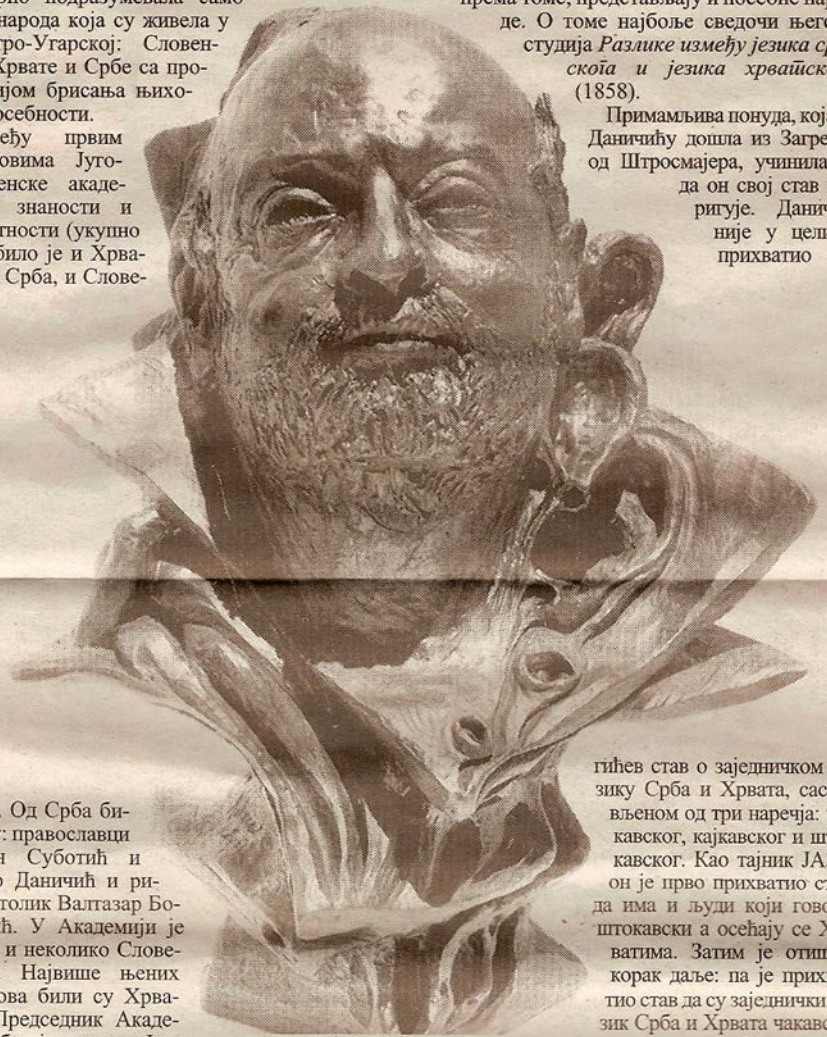
Међу првим члановима Југославенске академије знаности и умјетности (укупно 14) било је и Хрвата, и Срба, и Слове-

према томе, представљају и посебне народе. О томе најбоље сведочи његова студија *Разлике између језика српскога и језика хрватскога* (1858).

Примамљива понуда, која је Даничићу дошла из Загреба, од Штросмајера, учинила је да он свој став коригује. Даничић није у целини прихватио Ја-

наца. Од Срба били су: православци Јован Суботић и Ђуро Даничић и римокатолик Валтазар Богшић. У Академији је било и неколико Словенаца. Највише њених чланова били су Хрвати. Председник Академије био је каноник Францо Рачки, а тајник Ђуро Даничић. У духу ове идеје југословенства, Штросмајер и његови блискомишљеници заступали су одређене ставове који су имали стратешки значај. То су ови ставови: Срби, Хрвати и Словенци, иако имају

АДРИАНА ПОПОВИЋ, ТЕРАКОТА
"Georges", 2005 - Приватна колекција

став тада водећег слависте Словенца Франца Миклошића, он је заступао став и да је кајкавско наречје, у ствари, словеначко. Ови Даничићеви ставови били су, бар привидно, важећи у монументалном пројекту који је он почео да остварује: у *Рјечнику хрватског или српског језика*.

Ватрослав Јагић је сматрао да Срби и Хрвати имају један језик, који се састоји од три наречја: штокавског, кајкавског и чакавског. Пре избора за тајника ЈАЗУ, Ђуро Даничић је већ био афирмисан као најзначајнији следбеник Вука Караџића. Као и Вук и он је сматрао да Срби и Хрвати имају различите језике, па да, према томе, представљају и посебне народе

различита имена, јесу један народ, Југословени. Али су заступали и ставове да су Југословени, у ужем смилу само Хрвати и Срби. Иако наводно један народ, тј. Хрвато-Срби (израз Штросмајеровог доглавника Ватрослава Јагића), они се не разликују по језику већ се разликују по вери: Хрвати су римокатолици, Срби су православци.

Новооснована институција, ЈАЗУ, имала је у својој првој поставци ствараоце разних струка. Али њене главне активности тицале су се ипак лексикологије. На том послу су главне улоге ипак играли Хрват Ватрослав Јагић и Србин Ђуро Даничић. Штросмајеру ближи Ватрослав Јагић сматрао је да Срби и Хрвати имају један језик, који се састоји од три наречја: штокавског, кајкавског и чакавског. Пре избора за тајника ЈАЗУ, Ђуро Даничић је већ био афирмисан као најзначајнији следбеник Вука Караџића. Као и Вук и он је сматрао да Срби и Хрвати имају различите језике, па да,

талном пројекту који је он почео да остварује: у *Рјечнику хрватског или српског језика*.

На овом *Рјечнику* он је почео да ради још од доласка у Загреб 1867. Његов први том јавио се у години његове смрти, 1882. године. Даничићев *Рјечник* после тога прихватио је да ради други Србин, римокатолик из Дубровника, Перо Будмани (1883-1907). Те ставове настављао је да поштује и Томо Маретић, уредник *Рјечника* до 1938, који се с њима ипак није слагао, јер је, као и Јагић сматрао, да *хрватски или српски језик* има три наречја: чакавско, кајкавско и штокавско. У другој половини рада на изради овог монументалног *Рјечника*, тачније после Другог светског рата, Даничићев став о томе да *Рјечник хрватског или српског језика* треба да обухвати само штокавско и чакавско наречје је напуштен; прихваћена је Јагићева идеја да хрватски или српски језик, односно српскохрватски, има три наречја: чакавско, кајкавско и штокавско.